

A SZÉKELY VALLÁSI ÉS TANÜGYI AUTONOMIA

IRTA:

DR. TUSA GÁBOR

ügyvéd

KOLOZSVÁR

MINERVA IRODALMI ÉS NYOMDAI MŰINTÉZET RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

1930

A SZÉKELY VALLÁSI ÉS TANÜGYI AUTONOMIA.

IRTA:

DR. TUSA GÁBOR

ÜGYVÉD.

KOLOZSVÁR
MINERVA IRODALMI ÉS NYOMDAI MŰINTÉZET RÉSZV.-TÁRS.
1990

ELŐSZÓ.

Ezelőtt egy évvel megjelent politikai tanulmányomban a Magyar Nemzeti Szövetséggel kapcsolatban érintettem a székelyek kulturális autonómiájának a kérdését is. Ott már megjegyeztem, hogy ebben a kérdésben a nézetek nem tisztázódtak. Azóta nagy magyar kulturális közületek foglalkoztak ezzel a kérdéssel anélkül azonban, hogy a gyakorlati megvalósításról részletesebben bárki is nyilatkozott volna. Székely véreim és egész magyar kisebbségünk érdekében állónak tartom azt, hogy ezt a kérdést a nyilvánosság előtt megvitassuk. Nehogy bárki is szavaimat félre magyarázza, hangsúlyozom, hogy mind az, amit e szerény tanulmányomban mondani fogok, csupán az én egyéni nézetemet tartalmazza és azért a morális felelősséget népemmel szemben egyedül én vállalom.

Ha reá tekintünk a mai kiegészült Románia térképére, a székely földet annak éppen a közepében találjuk meg. A mult kódébe vesző történelmi Magyarországnak pedig a legkeletebbi csücskébe esett Székelyország. Az elhelyeződésnek eme megváltozódása nem változtatta meg a nézőpontot a magyarságban a székelyeknek bármely kérdésével szemben. A multban nem létezett székely kérdés. Ezt legjobban bizonyítja a régi Magyarország népesedési mozgalma. A szoros értelemben vett magyar föld alig adott emberanyagot a székelyföldnek. A székelyföldre költözködés a legelenyészőbb volt. Az, hogy közben az országhatárok megváltoztak és mi valamenynyien kisebbségi sorsba jutottunk, mit sem változtatott a magyarságnak a székely véreivel szemben elfoglalt nézőpontján. Bár az erdélyi magyarság közelebb jutott ma már a székely érdekközösséghez, még sem létezik számára külön székely kérdés, csupán magyar kérdés van. Sokan félnek a két kérdést külön felvetni. Mintha azokat csak szembe állítani lehetne és nem egymásmellé állítani.

Tagadhatatlan tény, hogy ma és a multban is a székely nép teljesen külön élte mindennapi gazdasági életét otthon a

kicsiny zsidóházikóiban és a legszorosabb kapcsolatban együtt élte a maga kulturális lelki életét a magyarság egyetemével. Sem nyelvben, sem vallásban, sem érzésszerű felfogásban nincsen székely és magyar között különbség. Mindez azonban nem jelenti azt, hogy a székely népnek ne volnának külön égető kulturális problémái és ezek megoldását nem volna észszerű napirendre tűzni csak azért, mert esetleg a többi erdélyi magyarság problémáitól elválasztva, időlegesen hasonló eredményt nem tudnánk biztosítani a nem székely magyarságnak is. Egy egész népet nem szabad kulturális téren elvéreztetni engedni csak azért, mert vannak akik azt a nézetet vallják, hogy ha az egységes erdélyi egész magyar kisebbségnek nem lehet kiverekedni valamelyes jogot, ezt ne követeljük külön a székelyeknek sem. Ez olyanféle okoskodás volna, hogy ha az én házam ég, akkor engedjem leégni a testvérem házáat is, noha ott talán módomban van a biztosított segítséget igénybe venni.

Az én csekély szerény véleményem szerint tévednek mindazok, akik azt hiszik, hogy a székely vallási és iskolai autonomia teljes életbeléptetése gyengitené az erdélyi nem székely magyarság kulturális bázisát és jogait.

A székely vallási és iskolai autonomia kérdését, mint kisebbségi kérdést, főleg ténybeli és jogi alapon igyekszem tárgyalni és szeretném magamat a politikai gondolatkörtől elszigetelni.

Kelt Kolozsvárt, 1929. december 24.

A szerző.

I.

A Szövetséges és Társult Főhatalmak és *Románia* között Párisban 1919. évi december hó 9-én kötött szerződés 11. cikke így szól:

„Románia hozzájárul ahhoz, hogy az erdélyi székely és szász közületeknek a román állam ellenőrzése mellett, vallási és iskolai kérdésekben helyi önkormányzatot engedélyezzen.”

Felmerül a kérdés, hogy mi ennek az autonomikus jognak a terjedelme és miért adták meg ezt az autonomiát a székelyeknek és szászoknak és miért éppen csak nekik?

Az autonomia szó görög eredetű és öntörvényhozást, mai nyelven önkormányzatot jelent.

Ilyen autonomiája van az egyénnek mindenkivel szemben, a világ minden látható és láthatatlan jogilag szervezett hatalmával szemben, a személyes szabadság, a lelkiismereti szabadság és az anyanyelv használatának joga tekintetében.

Vallási és nyelvi kérdésekben az állam nem rendelkezik polgárai felett. A vallás szabad gyakorlatának joga, a nyelv használatának joga, beleértve ebbe az iskola fentartásának a jogát is, egy modern jogállamban az ember minőségéből folyó olyan személyes jogok, olyan abszolút jogok, amelyek mindenki másra, így az államra is azt a kötelezettséget jelentik, hogy azok szabad gyakorlatában az egyén nem korlátozható.

Az ember jogai többfélék. Vannak jogok, melyek az ember személyes léteiből fakadnak. Ezek a természetes jogok. És vannak olyanok, melyeket az állam ad a maga polgárainak. Ezek a közjogok.

Természetes jogok:

Az élethez való jog összes nyilvánulásaival. Ide tartozik a fejlődéshez való jog. Értve ezalatt a kulturális fejlődés jogát is. A hithez való jog. A nyelv használatának joga. Valamint senki sem merné kétségbevonni azt, hogy szabadon költözöködhetem, hogy kereskedést, ipart üzzek, épp úgy nem lehet kétségbevonni azt sem, hogy vallásomat szabadon gyakorolhassam. Nem lehet kétségbevonni a nyelvhasználat, iskolázta-

tás jogát sem. De nem lehet megvonni e tekintetben azt a támogatást sem, amelyet egy társadalmi szervezet az egyénnek nyújthat (állami támogatás).

Igy van ez nemcsak az egyén, de az államok életében is. Senki sem vonhatja kétségbe egy állam létezését, szabad fejlődését, érintkezésének jogát, képviseleti jogát stb.

Az ember egy további joga az egyéni függetlenséghez való jog. Ez magában foglalja, hogy ne legyen alárendelt viszonyban más polgárral szemben.

Mindezek az ember minőségéből folyó jogok a kisebbségi jog prizmáján át nézve, az állam és polgárai között nem létesítenek egy közjogi viszonyt. Ezek oly *természetes* jogai az egyénnek, melyek felett az állam sem rendelkezik. Ezek nem az állam akaratából az egyesnek adott jogok, hanem az állam uralmi körén és akaratán is felülálló *nemzetközi* viszonylatban is mindenütt érvényes jogok; a létező legszilárdabb jogok. Az állam ma már ezen jogok tekintetében nemzetközi jogilag is kötelezett fél s a polgárával szembeni belső viszonyban nemcsak *közjogilag* kötelezett fél, mert ezeket a jogokat nem ő adta a polgárainak, hanem azokkal vele születettek, míg a közjogokat (mint a minő a szavazás joga, bírói álláshoz stb. való jog) maga az állam adta és azokat bármikor szűkítheti, bővítheti és el is veheti.

Mindezek a jogok, amelyekről fentebb szólottunk, az egyént illetik meg s csak azért lesznek az egyes államok keretén belül *kisebbségi* jogokká is, mert a többséghez tartozó személyek ilyen értelmű jogait nem kell az állammal szemben megvédelmezni. Ezek a jogok abszolút jogok. Mindenkiel szemben fennállanak, mint pld. a magánjogban a tulajdonjog, mely a dolog feletti teljes rendelkezés joga. Mindenki más harmadik személyre nézve és így az államra nézve is kötelezettséget foglal magában, elismerni és nem háborgatni ezt a jogot, ezt az uralmat a dolog felett. Ép így az egyén hitének ura, nyelvének ura. Nem zavarhatja senki ezek gyakorlásában. Az állam sem, hiszen az állam és polgárai közötti viszony is időleges, mert az állampolgár által tényleg és jogilag megszakítható. Bárki kivándorolhat és elhagyhatja állampolgárságát.

A valláshoz és nyelvhez való joga az egyénnek az állammal szembeni viszonylatban sem közjog. Az a kötelezettség-

vállalás nemzetközi szerződésben, hogy az állam ezt a jogot nem sértheti, csak *elismerése* egy természetes jognak. Éppen annyi, mintha kijelentené az állam, hogy a tulajdonjogot nem sérti. Ez nem jelent szuverénitászorbulást. A szuverénitás az állam függetlenségét jelenti, de nem *korlátatlanságot* jogtalanságok elkövetésére. Ép így nem sérti a szuverénitást, ha az állam egy más államban ingatlant bír és ezen tulajdonjoga tekintetében alá van vetve az illető külföldi állam törvényeinek és bíróságai döntésének. A nemzetközi kisebbségi szerződés sem más, mint elismerése ezen egyéni és kollektív természetes jogoknak. De nem jelent új jog létesítést, csak létező jogok biztosítását.

A kisebbségi személyes jogokban csak annyi a közjogi elem, mint minden más egyéni alanyi jogban. Például a tulajdonjogban, a névhez való jogban. Az állam elismeri ezen jogokat, garantálja ezen jogoknak a gyakorlását. Elismerteti másokkal is és gondoskodik arról, hogy az egyén ezen jogait szabadon gyakorolhassa. Az állam szuverénitása befelé nem jelenti azt, hogy korlátlan ura polgárai testi és lelki életének, hogy ezt olyan irányban is korlátozhatja, mely az állam közvetlen céljától és érdekeitől is teljesen távol áll és azt nem érinti. Az állam maga határozza meg belső szervezetét, de nem módosíthatja és nem korlátozhatja az egyén legbensőbb lelki életét, a nyelvét, vallását, kulturális szabad fejlődését. E tekintetben nem áll az egyén az állam, és mi ezzel egyenlő, a többségi akarat korlátlan uralma alatt. Hiszen az állam szuverénitása kifelé is korlátozva van. Az befelé sem korlátlan. Az államnak bírói hatalma sem korlátlan. Ez a hatalom is mindenkiel szemben egyforma kell, hogy legyen és igazságosnak kell lennie. Ép ilyennek kell lennie a közigazgatási hatalomnak is. Ez sem korlátozhatja az egyént nyelvében, hitében, szabad kulturális fejlődésében.

Van a nemzetközi közjognak egy területe, a be nem avatkozás kötelezettsége egy másik állam ügyeibe. Ez folyik az állam függetlenségéből, *autonómiájából*. Ugyanez a kötelezettsége fennáll az államnak saját polgáraival szemben, ami az anyanyelvét, a vallást és a kulturális nevelést illeti. Ez folyik az egyén autonómiájából. Mihelyt csak egy polgár van az országban, aki más nyelvet beszél, más vallása és más kulturája van, mint a többségnek, az államnak fennáll a kötele-

zettsége, ezekbe be nem avatkozni. Ezek az emberi természetes jogok nem képeznek köztulajdont, ezek felett az állam nem rendelkezik. Annnyival kevésbbé, mert ezek a jogok nem érintik más ember jogait, természetes értekeit és nem érintik az állam közérdekét sem.

Sőt mi több! Lehetne mondani, hogy a társadalmi együttélésnek érdeke a soknyelvűség, sokhitűség és sokféle kultúra, melyek mind kölcsönösen erőkifejtésre ösztönzik az együttlalkokat. Ezen természetes jogok tekintetében minden ember egy kis *autonomia* tulajdonosa.* A tulajdonjoga tekintetében is ilyen autonómiája van mindenkinek. Ez az autonomia megilleti a kollektív társadalmi azonos nyelvű, vallású tömegeket is. Így érkezünk el a kisebbségi kulturális autonómiához. Van még egy szélesebb körű autonomia: a nemzeti autonomia. A kettő között van némi különbség. A kulturális autonomia egy tisztán személyes autonomia. A nemzeti autonomia pedig területi, és pedig állami feladatok átruházása bizonyos körben közjogi alakzatokra. A személyes autonómiát (kulturális autonomia) a nyelvi kisebbség hozza létre. Azt az állam csak *elismeri*. A területi autonómiát pedig tisztán és kizárólag az állami akarat létesíti. Ez nem más, mint az állam megbízása bizonyos állami feladatoknak elvégzésére, hogy azokat bizonyos területen, bizonyos társadalmi közösség végezze el. A területi közigazgatási autonomia bárki által gyakorolható. Ennek nem feltétele a kisebbséghez tartozás, pld. megye, város, község. Míg a kulturális autonomia egy kisebbség által formálva, csakis ezen faji, nyelvi, vallási kisebbség által gyakorolható. Azt az állam, vagy más anyanyelvű, más hitű polgár nem is tudná gyakorolni.

Ezen meglehetősen unalmas jogi fejtegetésre azért volt szükség, hogy leszögezzük azt, hogy a székely vallási és iskolai autonomia nem más, mint a minden egyes egyénre nézve létező jognak a székely népre, mint kollektív tömegre kifejezett elismerése és alkalmazása. A székely néphez tartozás egy társadalmi, egy morális kapcsolatot jelent, míg az államhoz tartozás egy politikai, egy jogi kapcsolatot. Már most önként felvetődik az a további kérdés, hogy vajon ez a szerződésben elismert autonomia adott-e a székely népnek, mint

* Ez az autonomia azonban olyan hatalmas energiát rejt magában, mint a fizikában az atom energiája.

kollektív tömegnek bizonyos jogképességet, bizonyos jogalanyiságot. Nyilvánvaló, hogy ezen autonomikus joga tekintetében jogalannyá vált. Jogképessége azonban csak ezen biztosított kisebbségi jogai körében mozog. Kérdés most már, hogy ezen jogképessége magánjogi-e, vagy közjogi, és nemzetközi jogi-e, vagy csak az állam beléletében jelentkező. Tekintve, hogy a népszövetség is egy nemzetközi jogalany, melyet az új szerződések létesítettek. Tekintve, hogy ezen autonomikus jogokat a székelyek, mint személyes jogokat kapták meg, a székely nép, mint ezen vallási és iskolai autonómiának birtokosa, nemzetközi jogalanynak tekintendő, amely jogalanynak jogképessége ezen kisebbségi jogok körében mozog és csak erre terjed ki. Nemcsak az államok nemzetközi jogalanyok. A pápaság is birt ilyen nemzetközi jogalanyisággal akkor is, amikor az olasz állam nem állította vissza a pápai államot. Nincs messze az idő, amikor a faji, nyelvi és vallási kisebbségek nemzetközi közjogi személyiségek lesznek. Ma még azonban ez nincsen elismerve, de mégis a székely, szász kulturális autonomia ilyen nemzetközi védelem alá helyezett külön jogalany.

Az államok közötti viszonyban is a háboru után az az elv érvényesül, legalább papiroson, hogy minden állam egyenlő elbánásban kell, hogy részesüljön. Tehát minden államra nézve ugyanaz az alkalmazása a nemzetközi jognak. Ez a modern elv kell, hogy érvényesüljön a polgárra nézve is. Mindenki egyenlő jogviszonyban van az állammal szemben és egyenlő elbánásban kell részesülnie. A törvény előtt mindenki egyenlő. Egyenlő a nyelvhasználatban, az ő és nem a polgártársa nyelvének használatában, egyenlő a vallás szabad gyakorlásában. Az ő és nem a szomszédja vallásának szabad gyakorlásában. Régen a vallási különbség elég ok volt arra, hogy valaki politikai jogokat ne gyakorolhasson. De elegendő volt arra is, hogy földet ne vásárolhasson (pld. a zsidók). Ez nemcsak a közjogi, de a magánjogi jogképességnek a megfosztása volt. Éppen ilyen jogfosztás az, hogy valaki saját anyanyelvén ne tanulhasson saját vére tanítóitól, hogy saját hitét ne vallhassa. Ha a kulturális javak magasabb rendűek, mint az anyagiak, akkor még fájóbb és maradibb korlátozása ez a jognak, mint az, hogy földet nem vehetek.

A székelyek, mint kollektív tömeg élvezik a nemzetközi jogi védelmet kulturális autonómiájuk tekintetében, és nem mint egyes személyek.

Hogy ez a vallási és iskolai autonomia személyes, bizonyítja az is, hogy a szerződés nem jelöli meg seholsem a területet, amelyre kiterjed. Míg ezzel szemben az egyidőben keletkezett Csehszlovák országgal kötött kisebbségi szerződés 10. cikke a ruthéneknek területi autonómiát is adván, pontosan meghatározta azt a területet, amelyre ez az autonomia kiterjed. A főhatalmak kijelölték a határokat is. Ez az autonomia nemcsak kulturális, hanem helyi közigazgatási autonomia is. Ezért a terület fogalmi eleme. E nélkül el sem képzelhető.

A ruthének a szerződés szerint tartományi gyűléssel fognak birni, mely törvényhozó hatalmat gyakorol nyelvi, közoktatási- és vallási ügyekben, valamint közigazgatási helyi ügyekben. Csehszlovákországban tehát egy önálló országrész a ruthének lakta föld, egy külön autonóm egység. Ez olyan szervezettel látandó el, amely az ország egységével összeegyeztethető legszélesebb körű autonómiával bír. A ruthének vallási és iskolai ügyekben törvényhozó hatalmat kaptak.

Nálunk a székelyek és szászok a 11. cikkben önkormányzatot csak vallási és iskolai ügyekben kaptak. Ez tehát nem területi jog, aminthogy nincs is megjelölve a terület, amelyre kiterjed. Ennek az autonómiának semmi korlátja sincsen felállítva a 11. cikkben. Az állam ellenőrzési joga az egyedüli korlát.

Ez az autonomia semmiesetre sem kisebb, mint a minő jogokat a szerződés 9. és 10. cikke az összes faji, vallási és nyelvi kisebbségeknek biztosított. Ezen két cikkben biztosított jogokon felül azonban a székelyeknek van még több jog is biztosítva a 11. cikkben és ez az, hogy a székelyeket ezen nemzetközi szerződésben a román állam is olyan kompakt tömegben élő, jelentékeny nyelvi kisebbségnek ismerte el, a kiket megillet a személyes *autonomia* kisebbségi kulturális életük terén. Az autonomia pedig azzal a következménnyel jár, hogy az autonomia körébe tartozó feladatokat az állam nem végezheti a székely és szász néppel szemben. Az állami oktatás tehát vissza kell, hogy vonuljon erről a térről. Az állam tevékenysége csak a felügyeletre terjedhet ki. Míg ez-

zel szemben például a nem székely magyar lakta területeken az állam végzi ezeket a feladatokat, de köteles a 10. cikk értelmében magyar nyelvű elemi iskolákat ezeken a helyeken is felállítani. Továbbá az autonomia azt is jelenti, hogy iskolai kérdésben a *közép- és felsőfoku oktatás is átengedett* a székely és szász közületeknek.

II.

Most reá térek annak a kérdésnek a vizsgálatára, hogy vajjon annak, hogy ezt az autonómiát a romániai kisebbségek közül csak a székelyek és a szászok kapták meg, van-e valamilyes elfogadható indoka és alapja? Miért nem adták meg ezt az egész magyarságnak és egész németiségnek? Ezt a kérdést nem az oknyomozó történelem szempontjából fogjuk megvizsgálni. Sajnos e tekintetben nem is állnak rendelkezésünkre megfelelő adatok. De nem is ez a fontos a mi nézőpontunkból, hanem az, hogy vajjon a magyar és német kisebbségek számát és belső erőviszonyait tekintve volt-e valamilyes alapja annak, hogy a nem székely magyarokat és nem szász németeket kirekesszék ebből az autonómiából?

A kisebbségi szerződések sehol sem használják a „nemzeti kisebbség” kifejezést. Mindenütt faji, vallási, vagy nyelvi kisebbségről beszélnek. Ebből a meghatározásból indulva ki, megállapítjuk mindenekelőtt, hogy a székelyek szembeállítva a magyarokkal se nem faji, se nem nyelvi, se nem vallási kisebbség. Ugyanez áll a szászokról is szembeállítva a németekkel. Ha a székelyeknek és a szászoknak adnak területi autonómiát is, akkor egészen más népi és történelmi alapokat lehetne felhozni és megvizsgálni.

A csodálatos az a dologban, hogy sem a székely, sem a szász nem többség a maga faji és nyelvi Romániában élő kisebbségében. Ezért joggal kérdezhetjük, hogy hogyan lehetett éppen vallási és iskolai (nyelvi) kérdésekben nekik autonómiát adni.

Itt megjegyezzük azt, hogy még a román hivatalos statisztika sem vette a székelyeket külön faji, nyelvi kisebbségnek. A békekonferenciára készült román statisztika együtt mutatta ki a magyarokkal.

Mindenekelőtt állapítsuk meg a székelyek és szászok lélekszámát.

Székelyföld négy megyére oszlik: Csik, Háromszék, Udvarhely és Marostorda. Ebben a négy megyében 1900-ban 532.110 lélek lakott 523 községben.

Ezek közül magyar község volt: 417.

román	„	„	99.
német	„	„	7.

Lakosok: magyar	—	—	—	—	415.441
román	—	—	—	—	97.200
német	—	—	—	—	9.504

1910-ben pedig a következő volt a megoszlás:

	magyar	román	német	zsidó	összesen
Marostorda	134.166	71.909	8.312	7.512	219.589
Csik vm.	125.888	18.032	1.080	1.080	145.720
Udvarhely vm.	118.458	2.840	2.202	1.016	124.173
Háromszék	123.518	22.963	617	745	148.080
Összesen	502.030	115.744	12.219	11.134	637.562

Vallás szerint: 1910-ben

	kath.	ref.	unit.	a. ev.	zsidó
Marostorda	30.828	85.692	7.894	6.442	7.550
Csik vm.	117.351	1.689	140	263	2.357
Udvarhely	45.116	41.632	27.567	2.991	1.313
Háromszék	49.654	60.030	5.228	765	1.222
Összesen	242.949	189.043	40.829	10.461	12.442

róm kath.	—	—	—	—	—	242.449
református	—	—	—	—	—	189.043
unitárius	—	—	—	—	—	40.829
a. ev.	—	—	—	—	—	10.461
Összesen	—	—	—	—	—	482.783

Községek szerint a székely nyelvterületet véve alapul van:

Csik vm.-ben	66 község
Háromszék	113 „
Udvarhely	136 „
Összesen	523 község és pedig a lakosság többségét véve tekintetbe

	magyar román szász		
Csik vm.-ben	57	9	—
Háromszék	103	10	—
Udvarhely	130	3	3
Marostorda	127	77	4
Összesen	417	99	7 község

410 magyar község egy tömegben fekszik, 7 pedig el van szigetelve.

Az 1920-as román statisztika szerint a székely földön 449.339 magyar anyanyelvű lélek élt.

Viszonyítva már most a székelyeket a csatolt területek összmagyarországhoz a következő arányszámokat kapjuk: (1910 év)

Erdély és kapcsolt részekben magyar	—	—	—	1.660.448
levonva ebből a zsidókat	—	—	—	182.294
mint faji és nyelvi kisebbség a magyar	—	—	—	1.478.154
ebből székelyek	—	—	—	482.783
nem székely magyarok maradnak	—	—	—	995.371

A román 1920-as statisztika szerint pedig a Romániához csatolt részekben van magyar — — 1.305.753
székely — — 449.339
nem székely magyarok száma tehát — — 856.414

Félreértések kikerülése végett hangsúlyozom, hogy a székely kulturális autonomia és általában a székely kérdés szempontjából kikapcsoltam a zsidókat. Továbbá nem helyezek súlyt ugyancsak ennek a kérdésnek tárgyalásánál arra, hogy a román 1920-as statisztika eltér a magyar 1910-es hivatalos statisztikától, mert az általam tárgyalt kérdés szempontjából ez nem döntő jelentőségű. Nem akarom a két kérdés részletes tárgyalásával hosszabbítani ezt a tanulmányt.

Ha már most csak az Erdélyben élő magyarokat vesszük figyelembe, akkor Erdélyben élt 1910-ben magyar 826.896
ebből székely volt — — — — — 482.783
nem székely-magyar volt tehát — — — — — 344.113

Erdélyben tehát a székelyek abszolút többségben élnek. A csatolt területen pedig több a magyar, mint a székely.

Áttérünk ezek után a szászokra.

A szászok meglehetősen szétszort területen laknak, öt medencében. És pedig

Olthól Kisküküllőig	98 községben
Barcaságban	11 „
Szeben vidékén	14 „
Beszterce vidékén	19 „
Lekence vidéke	9 „
Összesen	151 községben

A szászok összesen 1910-ben 222.085 lelket, az 1920-as román statisztika szerint pedig 214.566 lelket számláltak.

A nem szász németek a Romániához csatolt volt magyar területen 1910-ben kitettek 331.818 lelket. Az 1920-as román statisztikát nem vehetjük e kérdésnél figyelembe éppen a szatmári elmagyarosodott svábok miatt, akiket ez a statisztika 27.716 lélekszámmal a magyarok rovására megnövelt. Mint vallási és nyelvi kisebbséget nem lehet őket ma németeknek venni. A német kisebbség összlétszáma a csatolt volt magyar területen:

szász	— — — — —	222.085
német	— — — — —	331.818
	Összesen	553.903

lélek.

Egész Románia területén pedig a német kisebbség így alakul:

Regát	— — — —	30.000
Beszarábia	— — — —	75.700
Bukovina	— — — —	168.851
Erdély	— — — —	553.903
Dobrudzsa	— — — —	700
Összesen		829.054 lélek

Mindezekből kitűnik, hogy a magyar kisebbség kebelén belül a magyarok abszolút többségben vannak a székelyekkel szemben és pedig az arány 8 : 5-höz.

Ugyancsak a német kisebbség keretén belül is a németek abszolút többségben vannak a szászokkal szemben. Ha csak a csatolt volt magyar területeket vesszük figyelembe, ez az arány náluk 3 : 2.

Fel vethetné valaki a kérdést, hogy a fenti statisztika nem lehet még megközelítően sem pontos, mert hiszen a székely- és szászlakta területekről sokan elköltöztek. Ezek száma tényleg ma meg nem állapítható. Mégis el kell fogadnunk a statisztikai tudománynak azt a megállapítását, hogy a népes-

ségnek legkisebb mozgékonyága a szász vidéken volt, mert itt 1000 lélek közül 820 maradt meg szülőföldjén. A székely népről sem lehet elmondani, hogy vándor elem volna. E tekintetben álljon itt Balogh Pál: A népfajok Magyarországon 1902. című munkájából a következő idézet:

„Az álló és vándor népesség.” „A népességi állapotok megítélésénél első szempont az, ha helyben marad-e, vagy költöző a nép. Amaz a tömeg rendezett viszonyaira s hozzájuk való ragaszkodásra vall, míg emez törekvést s le nem küzdhető vágyakat mutat jobb állapot felé.” „A Székelyföld vándor eleme a belső forgalomban (4 megye) mindössze 3000 lélek. Egyéb magyar vidékre a székelységből csak 5 ezer, nem magyar vidékre több, mint 19 ezer lélek költözködik. Budapest alig másfélezer lélekkel, a Tul-a Duna alig 200-al, a palóczföld másfélszázal, az Alföld 800-al van érdekelve; másfelől a román vidékek 11 ezer, a szász vidékek 7 ezer székelyt vonzanak. A messze forgalomban: tót vidékre 200, orosz vidékre 90, szerb földre 70, a mosoni svábságba 7 lélek jut el a székelységből. Ennek fejében a Székelyföld magyar vidékről alig 500, nem magyar vidékről mintegy 4000 lelket kap. Tehát a Székelyföld a magyar anyaterülettől elszigeteli magát, az anyaterület pedig elhanyagolja ezt a féltve gondozandó gyermekét.”

Ez a szinte harminc évvel ezelőtti megállapítás lényegileg nem változott. Igaz, hogy a Regátba elég sokan mennek ki, de inkább csak ideiglenesen munkára. Onnan nagy részük visszatér a szülőfalujába.

A fentebbi statisztikát el lehet fogadni megközelítőleg pontos kimutatásnak.

Már most, ismerve a népesség megoszlását, újból felteesszük a kérdést, volt-e alapos indoka annak, hogy csak a szászok és székelyek kaptak vallási és iskolai autonómiát? Hiszen a szászokról még azt sem lehet kimutatni, hogy egységes összefüggő területen kompakt tömegben élnek, amit legalább a székelyekről el lehet mondani. A szászok ugyanis szétszórott területen öt medencében laknak, mégis autonómiát kaptak. A Beszterce vidéki 19 szász község lakosainak van ilyen autonómiájuk biztosítva, míg ezzel szemben például a cca 60 községben élő sváboknak nincsen.

A cca 500.000 lelket számláló székelységnek biztosított

ez az autonomia, míg ezzel szemben a 900.000 lelket számláló többi magyarságnak nem.

Alig tévedünk, ha azt állítjuk, hogy a székelyek és szászok történelmi multbeli külön szervezettsége, külön közjogi személyisége, mely a nyugati nagyhatalmak előtt is ismeretes volt, alkalmul szolgált a román diplomáciának arra, hogy a kisebbségi szerződések tárgyalásánál tőle követelt autonómiákkal szemben, mint minimumot ezt megígérje, úgy gondolván, hogy ezzel megkönnyíti a nehéz helyzetét. Ha feltételezzük azt, hogy a kisebbségi bizottság, mely 1919 május hó 1-én alakult az öt nagyhatalom képviselőiből, ezt a kérdést alaposan megvitatta, akkor nem lehetett más a döntő szempont, mint az, hogy a székely és szász nép oly tömör egységben él és olyan történelmi szervezett multja van, hogy tőle ezt az autonómiát nem lehet megtagadni, még akkor sem, ha a román kormány heves ellenállása miatt a többi magyar és német lakosságnak ez nem volna megadható.

Ma már tényekkel állunk szemben és most az lesz a feladatunk, hogy megvizsgáljuk, vajjon ezen biztosított jogok gyakorlati életbeléptetése lehetséges-e, szükséges-e és nem-e rejt magában veszedelmeket?

III.

A fenti kérdést határozottabban téve fel, vajjon a székelyek biztosított autonómiájának elismerése és elismertetése, annak gyakorlatba bevezetése, jelent-e *jogfeladást* a többségben levő nem székely magyarság terhére és jelent-e a magyar kisebbség politikai, vallási, s egyszóval kulturális gyengítését?

Ha figyelembe vesszük a párisi szerződésben biztosított kisebbségi jogok egész komplexumát és azt, hogy hogyan van a 11-ik cikk elhelyezve, mint a többi kisebbségi jogok betetőzése a székelyek és szászok javára, akkor azt kell mondanunk, hogy ezen nemzetközi jogilag biztosított autonómiának az életbeléptetése nem jelent jogfeladást a többi magyarság terhére. Ennek életbeléptetése nem jelenti azt, hogy a többi magyarság lemondott kisebbségi jogairól. Ezeket a jogokat ki kell harcolni. Nem jelent politikai gyengítést, mert ez az auto-

nomia nem szakítja el a magyarságot a kebelében élő székelységtől. Amint nem szakítja szét az ennél sokkal divergálóbb erő, a felekezeti különbség sem. Nem jelent egyházi téren sem gyengítést, mert ebben az autonómiában benne vannak az összes magyar egyházak éppen a 11-ik cikk szavai szerint is. Ez az autonomia nem vesz ki egyetlen létező iskolát sem a felekezetek kezéből. A székelység iskolai nevelésének megerősítése az összmagyarság megerősödését is jelenti kulturális téren. Vallási téren pedig közelebb hozza egymáshoz a különböző felekezeteket.

Egy nemzetközi szerződés minden részében végre kell, hogy hajtassék. Ezen automatikus jog életbeléptetésének elhalasztása azt a veszélyt rejti magában, hogy az amugy is nagyon heves ellenállás és nagy diplomáciai küzdelem után aláírt szerződést egyéb részeiben sem hajtják végre, amint-hogy az elmúlt 10 év alatt még sok egyéb részeiben sem lett életbeléptetve. Ez az autonomia nem jelenti azt, hogy az összmagyarság, mint kisebbség feladta volna a vallási és iskolai téren a 9. és 10. cikkeken biztosított jogait és egyéb kisebbségi jogait, melyek *egységesek* az összmagyarságra nézve.

Például a iengyel kisebbségi szerződés a zsidókra vonatkozólag az *egyes zsidó hitközségeknek* adott iskolatartási autonómiát. Ilyen autonomikus jog megillette nálunk évszázados jogfejlődés alapján az egyházainkat. Ha mi magyarok csak egy felekezethez tartoznánk, akkor az egyház saját testében oldaná meg a székely vallási és iskolai autonómiát. Azonban, miután nincs így, az egyházi autonomia mellett iskolai kérdésekben az autonomia megadható más testületeknek is, így a *székelységnek* is.

Ha egy ilyen székely kulturális autonomia elválasztaná a székelységet a magyarságtól, akkor mennyivel inkább állana ez a vallási széttagozódásra. Hiszen az egyházak mind megannyi külön személyes autonómiák. Van-e valaki, aki hinné azt, hogy a magyarság mai kulturális foka mellett, mai politikai érettsége mellett az egyházak elválasztó intézmények volnának?

Az egyházakra csak úgy állítható fel ez a kérdés, hogy az egyház iskolapolitikája mellett, az egyház iskolafenntartási joga mellett lehet-e, szabad-e, hogy legyen még a székelységnek más autonomikus szerve, amelyik iskolákat tarthasson

fenn? És ha igen, akkor ennek mi lesz a gyakorlati eredménye? Ez a felekezeti iskoláink megszüntét fogja-e idővel maga után vonni? Ez az aggodalom fel sem merülhetett volna, ha a magyarság egyfelekezeti nép volna. Ha ez a szerencsés helyzet valóság volna, akkor a székely vallási és kulturális autonomia egy és ugyanazon szervezet, az egyház által volna megvalósítható.

Én a kulturális autonomia ilyen veszedelmeit nem látom. Ha visszanézek a múltba, 1848 előtt a székelység egy külön közjogi szervezetben élte le a maga életét és soha sem merült fel a kérdés úgy, hogy ez a magyarság gyöngítése lett volna. A székelyeknek külön joga volt évszázadokon keresztül. Nekik valóságos nemzeti autonómiájuk volt. Közigazgatási, bírói és katonai különállásuk volt. Az országgyűlés határozataira is reá tette a maga nemzeti külön pecsétjét, melyet Udvarhelyszék főkapitánybírája őrizett. A székelység egy teljes közjogi zártágu nép volt, amely vérségi törvényes leszármazás alapján szaporodott és nem felvétel alapján. Oda senkit nem lehetett felvenni, még fejedelmi adomány útján sem. Mindennek dacára, még sem tudta ez a közjogi zártág elidegeníteni a magyarságtól. Mennyivel kevesebb zártágot jelentene egy kulturális autonomia.

De hogy még jobban megvilágítsuk a kérdést, térjünk át ennek az autonómiának a közelebbi megvizsgálására. Csak akkor fogjuk látni, hogy voltaképpen minő hatása volna az életbeléptetésének.

IV.

A szerződés vallási és iskolai kérdésekben ad autonómiát. A kisebbségi jogok szempontjából nézve a kérdést, tény az, hogy a székelymagyarok egy és ugyanazon egyházi szervezetben élnek a nem székely magyarokkal. Nincsenek külön egyházakba tömörülve. A rom. kath. vagy református egyház egy és ugyanazon szervezettel bír az egész ország területén. Vallási téren tehát nem lehet külön székely autonómikus jogokról beszélni. Hogyan áll a helyzet azonban iskolai téren.

Nézzük először a statisztikát.

Felekezeti elemi iskola a székelyföldön van:

	r. kath	ref.	unit.	ev.	izr.	vállalatokn.
Marostorda	29	112	13	11	2	1
Csikmegye	48	—	—	—	—	—
Udvarhely	33	24	8	—	—	1
Háromszék	19	20	5	—	—	2
Összesen:	129	156	26	11	2	4

Végösszeg: 328.

Viszont állami elemi iskola van:

	Magyar nyelvű	Csak egy sectió magyar
Marostorda	11	16
Csikmegye	—	—
Udvarhely	82	4
Háromszék	88	8
Összesen:	181	28
	28	
Végösszeg:	209	

A felekezeti elemi iskoláknál az 1923—1924 iskolai évvel szemben apadás mutatkozik 25, ami nagyon sajnálatos körülmény. Akkor ugyan is 349 volt a felekezeti iskolák száma.

A székelyföldön 1883 kath. vallásu hívőre esik egy kath. iskola. Az unitáriusoknál 1570 lélekre és a reformátusoknál 1233 lélekre egy saját felekezeti iskola. Ez azt mutatja, hogy a reformátusok a legáldozatkézsőbbek a felekezeti iskoláik fenntartása tekintetében.

Ebből a kimutatásból látjuk tehát, hogy 209 állami elemi iskola van, amelyben magyar nyelven adnak elő. Ezen kívül vannak még a román előadási nyelvű iskolák.

A székelységnek adott iskolai autonomia éppen azt jelenti, hogy az oktatás joga saját fiaira nézve át van adva ennek a népnek. Az állam ki kell, hogy vonuljon állami iskoláival és azokat át kell adnia a székely népnek, illetve az ezen célból felállítandó autonóm szervének.

Az egyházi és iskolai autonomia egy teljesen összefüggő kulturális autonomia lévén, mind a kettőt gyakorolhatja ugyanazon szervezetei által, tehát egyházai által is. A felekezeti iskolákat tehát ez az autonomia semmiben sem érinti. Ennek a székely iskolai autonómiának éppen úgy tagjai lesznek az egyes egyházközségek, mint ahogy tagjai az összes

székelyek nemre tekintet nélkül. A székely nép meg fogja alkotni a maga autonomikus szervezetét és ez átveszi az összes állami iskolákat s egyben *meghagyja* a felekezeti iskolákat. Az állam pedig csak felügyeleti jogot gyakorol ezen iskolákkal szemben ép úgy, mint ahogy felügyeleti jogát érvényesíti az egyházakkal szemben is, amelyek szintén autonómiát élveznek. Az államnak pedig egy további kötelessége, hogy ennek az autonomikus szervezetnek rendelkezésére bocsássa az iskolák fenntartására szükséges összegeket és pedig nem segély formájában, hanem vállalt kötelezettsége alapján és a lakosság számának arányában.

Fentebb csak az elemi iskolákkal foglalkoztunk az autonomia szempontjából, de ugyanez áll a középiskolákra is.

S végül ez az autonomia magában foglalja a felsőfoku oktatás kisebbségi alapon való megvalósítását is.

Mig ezzel szemben a párisi szerződés 10. cikkében a nem székely magyarok részére csupán az elemi állami oktatás kell, hogy magyar nyelvű legyen, ott, ahol jelentékeny számban élnek magyarok.

V.

A székely kulturális autonomia az államérdek szempontjából úgy áll, hogy ezt az autonómiát nemzetközi szerződés biztosította. Nem volna észszerű épen a románságra nézve ennek az elutasítása. A székely nép, mely miként fentebb érintettük, vérségi leszármazásában és földrajzi elhelyezkedésében legkompaktabb része a magyar kisebbségnek, nyugodt kulturális fejlődéshez jutna, amely a románságra nézve semmi tekintetben nem lehet hátrányos. A próbát is megéri egy ilyen autonomia megadása. Ne nézze a románság ellenséges szemmel ezt a kérdést. Be kell vallanunk, hogy mi magyar kisebbség sem néztük ezt a kérdést helyes szemszögből. Félítettük tőle egyfelől a magyarság egységét, másfelől felekezeti székelyföldi iskoláinkat. Ez a kölcsönös féltékenység mellőzte eddig a kérdés megoldását. Valamelyes formában azonban ma már meg kell oldani. Az állam szempontjából nézve ezt a kérdést, napjainkban egyetlen modern államhatalomnak sem jut eszébe az, hogy el ne ismerje az egyén jogát, hogy ahhoz a felekezethez tartozzék, ahová éppen akar. (Még fe-

lekezeten kívüli is lehet.) Ez tehát nem más, mint az egyén hitbeli autonómiája. Éppen ilyen természetes joga az egyének az is, hogy bármilyen nyelvet beszéljen és a saját népi kulturájában nevelkedjék. Ez a neveltetés autonómiája. A két autonomia, vallási és iskolai szorosan összefügg. A 11. cikkben is együtt van említve. Mondhatnám így is: vallásszabadság, egyházi autonomia, tanszabadság, iskolai autonomia. A székelyekre nézve saját iskolákban nevelés, saját fiai által. Valamikor a középkorban az egyházaknak sem volt semmi autonómiájuk. Állami parancs tiltotta el a hívőt attól, hogy az egyik egyházból kilépjen és másikba belépjen.

VI.

Egy ilyen autonomia a magyarság szempontjából semmiféle hátrányt nem jelent. A minthogy az erdélyi magyarság református egyházának autonomikus különállása soha sem jelentett sérelmet az összreformátusság érdekeire. Igenis, annak a multban nagy hasznára volt. Ugyancsak az erdélyi katolikus autonomia sem volt az egyház, sem a magyarság kárára, hanem annak nagy hasznára. Lehet mondani, hogy ez egyház fennmaradását egyedül ez tudta biztosítani. Ugyanezt el lehetne mondani a székely iskolai autonómiáról. A magyarság mai politikai érettsége, közös nagy érdekei mellett egy ilyen autonomia semmiféle veszedelmet sem jelent.

Sokkal nagyobbak a kulturális, faji veszteségek ma a székelyföldön, semhogy megengedhetnők magunknak azt a luxust, hogy csak az ő számukra biztosított jogról lemondjunk egy ilyen talán rokonszenvesen hangzó, de semmi pozitív alappal nem bíró jelszóért.

VII.

A székely vallási és iskolai autonomia és a román törvényhozás.

Egyetlen állami törvény sem említi ezt az autonomikus jogot, sőt az egész oktatásügyről vallott felfogása a törvényhozásnak diametrálisan ellentétes állásponton van. Hogy az

állam iskolafenntartási jogát teljes egészében átadja bizonyos közületnek, valamely nyelvi és vallási kisebbségnek, ezt az elvet a törvényhozó eddigi közoktatási törvényeinkben nem ismeri sehol sem el. A felekezeti iskolák is csak magániskolák.

Az elemi oktatásról szóló törvény 171. és következő szakaszai ellenkeznek ezzel az autonómiával, amikor kötelezik a községeket arra, hogy megfelelő állami iskolai épületeket emeljenek. A székelyföldön csak az autonóm közületet illeti meg ez a jog.

Sérelmes a 7. art., mely kimondja, hogy állami iskolában az oktatás román nyelven folyik. Felállít ugyan az állam olyan községben, ahol a lakosság más nyelvű, az illető lakosság nyelvén előadó iskolát is, de ezen iskolákban a regulament 7. artikulusa szerint a leckeóra szaporítható. Ez a kisebbségi székely gyermek igazságtalan megterhelését jelenti. Autonomia ellenes a 9. cikk is, mely kimondja, hogy az összes iskolákban csak a miniszter által aprobált tankönyvek használhatók. Ezt a jogot az autonóm szerv fogja gyakorolni, természetesen felelősség mellett. További sérelem, hogy a felnőtt iskolájában csak az állam nyelvén előadást ismeri a törvény (art. 81). A vallásoktatás tananyagát az egyházi felsőbb hatóság állapítja ugyan meg, de a miniszterrel egyetértőleg a tanterv jóváhagyásának szabályai szerint (61). Ez szintén ellentétben van az egyházi és iskolai autonómiával. Sérelmes az is, hogy a vallást a tanító adja elő, ha a tanító a gyermekekkel egy valláson van. Tanítóvá csak az nevezhető ki, aki tud románul (113). Mindez autonomia mellett nem lehet kötelező szabály.

Ami a magánoktatási törvényt illeti, sérelmes, hogy nem engedi meg tanítóképzők felállítását, egyetem felállítását. Az autonomia mind a két jogot magában foglalja. Sérelmes az elemi oktatási törvény 8. és a magánoktatási 34. art.-a a sokat vitatott „origina română” intézményesítéséről. Sérelmes az 58. art., mely megtiltja, hogy magántanulók vizsgázhassanak felekezeti (és autonomikus) iskolákban. Magántanulók csak állami középiskolákba iratkozhatnak be. Sérelmes, hogy az elemi iskolában a tanterv csak az állami lehet. A középiskolákban is, ha államérvényes bizonyítványt akarnak kiadni. Hogy a nyilvánossági jog megadása és megvonása a miniszter joga. Csak olyan tankönyvek

használhatók, amelyeket a miniszter aprobált. A tanulók ugyanazon fegyelmi szabályok alatt állanak, mint az állami iskolákban. A baccalaureátus csak állami bizottság előtt tehető le. Nem lehet a jövőben egyetlen professzornak sem autorizációt adni, ha nem ismeri az állam nyelvét. Mind-ezen jogszabályok érvényüket kell, hogy veszítsék az autonomikus iskolákkal szemben a székely nép kebelében. Mind-ezek a jogok átszállanak az autonomia legfelsőbb szervére, melyet fel kell állítani. Ugyancsak megszűnik a miniszter azon joga, hogy az összes felekezeti iskolákkal közvetlenül levelez. Az autonomia kebelében fenntartott iskolákkal csak közvetve fog érintkezni, ép úgy, mint a múltban volt a felekezeti iskoláknál az egyházi főhatóság útján, azon keresztül.

Udvarhely, Csik, Háromszék és Marostorda megyék a kulturális zónába esnek a törvény 159. artikulusa szerint. A regulament 314. §-a szerint, ha a miniszter elrendeli, ezen zónában kötelesek három évig szolgálni az összes tanítóképezdét végzettek s csak azután van joguk a regátban maguknak helyet választani. Ez természetesen a párisi szerződésben biztosított kulturális iskolai autonómiának nemcsak a megsértése, hanem, hogy úgy mondjam ezt a felfogást egy egész világ választja el a kisebbségi jogok védelmétől. Nem is lehet tehát ennek hatálya. Nem áll más alapokon a törvény XIII. fejezetének ama része sem, mely a községekkel állítatja fel és tartatja fenn ama állami iskolákat, melyekben ezek a kulturális tanítók fognak tanítani. Ezen mit sem enyhít a 161. art. ama szabálya, hogy ahol az állam magyar községben román nyelvű iskolát tartat fenn, ottan az állam méltányos összeggel fog a nyilvános jogu felekezeti iskola fenntartásához hozzájárulni. Ez annyit jelent, hogy a magyar községgel tartatja fenn a román nyelvű iskolát és némileg segíyezi a magyar iskolát. Ellenkezik teljesen az autonómiával.

Teljesen figyelmen kívül hagyta a Kultusztörvény is a székelyek autonomikus jogait, pedig ezek az egyházak kebelében is élő jogok. Hogy csak néhány példát hozzunk fel: a 14. art. elismeri ugyan az egyházaink iskolafenntartási és alapítási jogát, de anélkül, hogy e tekintetben több jogot adna nekik, mint amennyivel bárki is bir, aki magániskolákat akar alapítani és a magánoktatási törvényben megszabott feltételeket teljesíti. Csupán a klérus tagjainak előkészítése végett ad kü-

lön iskolafenntartói jogot az egyházaknak (15). Autonomia-ellenes az is, hogy az egyház adóztatási joga csupán a törvény életbeléptekor létező egyházi intézmények részére van elismerve (30).

VIII.

Komolyan végiggondolva mindazt, amit fentebb elmondtunk, meg kell állapítanunk, hogy sem a kisebbségi magyarság részéről, sem a román állam részéről nemcsak, hogy nem történtek sem kölcsönös, sem egyoldalu lépések a székely nép javára nemzetközi szerződésben leszögezett iskolai autonomia megvalósítására, de sőt ellenkezőleg a törvények és jogszabályok egész sorozata hozatott, melyek azt bizonyítják, hogy nemcsak nem ismeri el az állam ma még ezt az autonómiát, de tudatosan az ellenkező utra lépett egy kulturális zónát állítván fel a négy székely vármegyéből.

Ahogy csodálkozunk a román állam iskolatörvényeiben megnyilvánuló ezen koncepcióján, ép úgy csodálkozunk azon is, hogy a kisebbségi magyar nemzet részéről sem emelt senki kellő időben komoly szót ezen székely jogok megvalósítására. Az ellenkezőjére azonban tudnánk példákat felhozni.

Célom nem lévén más, mint a kérdés megvilágítása, szívesen veszek bármely oldalról jövő és bármilyen szigorú, de objektív kritikát az elmondottak felett.

